

CSÍKSZEREDAI SZABÓ JÓZSEF

(1805–1872)

A 19. század közepe tájáig Erdélyben kevés volt a hivatásos orvos. A nagyobb szász városokban már a 15–16. században „fizikust” alkalmaztak. Kolozsvár első hivatalos orvosa 1673-tól a Padovában végzett Pétsi András volt. Később megyei főorvosi állást is létesítettek. Magánpraxisból azonban nem tudtak az orvosok megélni, mert kevesen igényelték és tudták megfizetni szolgálataikat. Úgyhogy az orvosdoktorok többsége a felekezetek által külföldi tanulmányokra küldöttek sorából került ki, akik hazatérve inkább tanári munkát végeztek, s mellesleg gyógyítottak is. Csak ha már hírük elterjedt, akkor váltottak át a gyógyászatra. Magyarországon a nagyszombati, majd budai egyetemen 1770-től indult meg az orvostudomány, bécsi mintára, de hosszú idő kellett, amíg ez rangban is felzárkózott a bécsi mögé. Minthogy a Királyi Egyetem katolikus jellegű volt, a protestáns fiatalok inkább a német és holland egyetemekre jártak, s ott szereztek néha doktori diplomát. A gyógyászat ebben az időben nagyrészt a „polgári sebészekre” vagy kirurgusokra és a bábákra hárult. A fővárosi egyetem orvosi karán kívül 1775-től Kolozsvárt is képeztek sebészeket és bábákat. Az előbbieket két, majd három év alatt, az utóbbiakat mindössze pár hónapnyi tanfolyammal. Az orvosdoktorok akkoriban még csak megvizsgálták a beteget, gyógyszert

írtak fel, s esetleg valamilyen kezelést, sebészi beavatkozást is javalltak. A végrehajtó azonban a sebész volt, aki a gyakorlati beavatkozásokat művelte¹. Az orvosdoktorok csak a 19. századtól sebészkedtek.

Erdélyben Kolozsvár számított orvosi központnak, miután itt székelt a Főkormányzóság melletti Orvosi Tanács és az Orvos-sebészi Tanintézet. Ennek az intézetnek a rangjára utal, hogy tanári karából öten nyertek professzori kinevezést a pesti egyetemre, s az utolsó tanári kar nyolc tagja a megnyíló kolozsvári egyetemen jutott tanszékhez. Olyan személyiségek fémjelzik ezt a főiskolát, mint az anatómus Lenhossék József, Török Aurél, a zoológus Margó Tivadar, a fiziológus Jendrassik Jenő, a farmakológus Balogh Kálmán, a patológus Genersich Antal, a sebész Brandt József, a szemész Schulek Vilmos, akiknek a neve fogalom a magyar tudománytörténetben. Az intézet utolsó igazgatója, Csíkszeredai Szabó József nem annyira tudományos közleményeivel, hanem kiterjedt praxisával, szervezőmunkájával, a kolozsvári egyetemért folytatott küzdelmével szerzett hírnevet magának. Pályáját a nekrológokat követően egyetlen dolgozatban sem méltatták eddig², Kolozsvárt csak a Házsongárdi temetőben még álló tekintélyes sírköve³ emlékeztet rá.

Szabó József származása a homályba vész...

Nagy Iván alapvető családtörténeti munkája⁴ is vele kezdi a leszármaztatást. Pálmay József egyik kötetében sem fordul elő csíkszeredai előnevű Szabó család, úgyhogy minden valószínűség szerint csak felvett megkü-

- 1 Pataki Jenő: *Orvoslás a régi Erdélyben*. Különnyomat az EME Orvostudományi Szakosztályának Értesítőjéből (1940–1941). Kolozsvár 1942. 12–21.
- 2 Vö. Szinyei József: *Magyar írók élete és munkái*. XIII. köt. Budapest 1909. 223. h. (A szócikk átveszi Takács Lajosnak a Vasárnapi Újság 1872. febr. 25-i számában közölt arcképes nekrológia hibás adatait.) Pár sort írt róla még Pataki Jenő (p.j.): *A kolozsvári Orvos-sebészi Tanintézet tanári kara*. *Revista Medicală—Orvosi Szemle* 1930. jan. 15. 5–6.
- 3 A sírkő felírata: „† / Csík-Szeredai / Dr. SZABÓ JÓZSEF /szül. 1805. márcz. 1-én / megh. 1872. febr. 16-án / és / Édes anyja / Csík-Szeredai / özv. SZABÓ IGNÁCNÉ / szül. 1788^{ban} megh. 1852^{ben} / úgyszintén / nagybátyja / Csík-Szeredai / SZABÓ LAJOS / bölcsészettanár / szül. 1794^{ben} megh. 1838^{ban} / Áldás poraikra! / Csík-Szeredai / SZABÓ JÓZSEFNÉ / szül. BRENNERBERG JÚLIA /szül. 1824, megh. 1900 / Áldás emlékére!” Mellette állott lányának és vejének egy húsz éve elpusztított kisebb márványoszlopa e szöveggel: „Vargyasi / Groisz Gusztávné / Csík-Szeredai / Szabó Claudine / 1845–1892 / Vargyasi / Dr. Groisz Gusztáv / 1840–1899 / Béke poraikra!” Szabó Claudine gyászjelentése szerint „élete 45., házassága 28. évében” hunyt el Budapesten, úgyhogy valószínűbb a családtörténeti munkákban szereplő 1846-os születési évszáma.

- 4 Nagy Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzedéki táblákkal*. X. Pest 1863. 424.

lönböztető jelzőről van szó. Apja, Szabó Ignác származhatott a székelyföldi városból, róla is csak annyi sejthető, hogy katonatiszt volt.⁵ Édesapjának legkisebb öccse, Szabó Lajos pályája viszont kirajzolódik: a kolozsvári Királyi Líceumban 1814-ben végezte a gimnáziumot, majd talán Gyulafehérváron a bölcseletet és a teológiát. Egy ideig Kolozsvárt hitszónok, 1821-től 1828-ig a fehérvári Püspöki Líceum filozófiatanára s a Papnevelde egyik prefektusa. Egyben szentszéki ülnök. Pályája hanyatló: 1830–1836 között a marosvásárhelyi katolikus gimnáziumban osztálytanító.⁶ Kolozsvári temetéséről az Erdélyi Híradó (1838. dec. 6.) is beszámol. Alighanem ő volt hatással unokaöccsére, aki egyetlen fiát is Lajosnak keresztelte.

Szabó József az Udvarhely megyei Véckén (utóbb Székelyvécke) született. Talán anyja lehetett odavaló. A székelyudvarhelyi katolikus tanintézetben végezte az öt gimnáziumi osztályt, majd az 1820-as évek elején Kolozsvárra került bölcseletet tanulni. Szülei kívánságára 1824-ben átment Gyulafehérvárra a Megtestesült Bölcsességről elnevezett papneveldebe, ahol nagybátyja is tanított. Aligha érezhette ott jól magát, mert 1827-ben elbocsátását kérte, s visszatért Kolozsvárra.⁷ Itt még két évet a líceum kötelékében tölt, főleg nyelveket tanul (német, francia). Egy ideig a főkormányzó feleségét, báró Jósika Jánosné Csáky Rozáliát kíséri, segíti növénygyűjtő útjain. Négy hónapon át egy szebeni gyógyszerésznél segédkezik, hogy tökéletesítse német tudását. Megérlelődik elhatározása, hogy orvos lesz.

1829 őszén beiratkozik a pesti egyetem Orvosi Karára, de a jórészt teoretikus oktatás nem elégíti ki, úgyhogy másodévre már átiratkozik a bécsi egyetemre, ahol kitűnik szorgalmával.⁸ 1834 augusztusában védi meg *Vindiciae hominis nascentis* (A születő ember veleszületett jogai) című 72 lapos doktori disszertációját.⁹ Ebben a nemzés, terhesség, szülés lefolyásával és kórtanával foglalkozik. Megszerzi az orvos- és sebésztudori

5 Szögi László: *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemlein*. I. 1790–1850. Bp.–Szeged 1994. 114. 2764. sz. – Szabó Miklós–Szögi László: *Erdélyi peregrinusok*. Marosvásárhely 1998. 442. 3846. sz. (Spielmann József-re hivatkozva hibás életrajzi adatokkal.)

6 *Schematismus dicasteriorum et officialium Magni Principatus Transsilvaniae pro Anno 1821*. Clerus Romano Catholicus (és a következő kötetek 1836-ig).

7 Finály Henrik: *Dr. Szabó József*. Emlékbeszéd. Az Erdélyi Múzeum-Egylet évkönyvei. VII(1871–1873). 93–103. (Különnyomat: h.n., é.n, 33 l.)

8 –h–n [Balogh Kálmán]: = *Csíkszeredai Szabó József*. Orvosi Hetilap XXVI(1872). 134–135.

9 *Vindiciae hominis nascentis*. Specimen inaugurale sistens necessitatem et momenta in negotio generationis voci naturae suam restituendi auctoritatem... publicae disquisitioni submisit Szabó Josephus, Transsilvano–Siculus. Vindobonae, 1834. [Beiktató értekezés, mely az utódnemzés folyamatában a természet rendje visszaállításának szükségességéről és jelentőségéről szól... a nyilvános vitának aláveti Szabó József erdélyi székely. Bécs 1834.]

cím mellett a szemész- és szülésmesteri diplomát is. Tudásszomja tovább hajtja a párizsi egyetemre. Ott François Magendie-nek, a híres fiziológusnak és Gabriel Andralnak, a kórbonctanon alapuló belgyógyászat apostolának válik követőjévé. Tanárai annyira bizalmukba fogadják, hogy vele küldik el néhány berlini és bécsi orvostanárnak a megtisztelő oklevelet.¹⁰ Mert 1835-ben már Berlinben és Göttingenben is több hónapot tölt, főleg a szülésetet tanulmányozza.¹¹ Aztán visszatér Bécsbe, és feleségül veszi szerelmét, Riesshauer Adélt. Bécsből azonban nem csak tudást és élettársat hoz magával, hanem a kor betegségét is, a tüdőbajt, mely egész további életét beárnyékolja.

Mikor 1835 végén vagy 1836 elején Szabó József Kolozsvárt letelepedik, a város talán legképzettebb, európai tudásszintű orvosa. Kissé nyers modora ellenére hamar kialakul páciéntúrája, képes versenyre kelni az akkor pályája csúcán levő Szóts József megyei és Barra Imre városi főorvosokkal. Már 1836-ban a Főkormányzók melletti Orvosi Tanács tagja, jegyzője. Ennek elnöke a mindenkori erdélyi főorvos, ekkoriban csíkmadéfalvi Ferentzi József, tagja nyolc tekintélyes orvos, sebész, köztük az Orvos-sebész Tanintézet professzorai. Ferentzi halálát követően ikafalvi Baricz János az elnök, Szabó a forradalomig megőrzi jegyzői tisztségét.

Kolozsvárt a katolikus Lyceum keretében – egy tervezett egyetem részeként – még Mária Terézia alapított 1774-ben jogi, 1775-ben pedig orvosi kart. Az utóbbi egy, majd két tanárral működött, s csak 1794-ben növekedett oktatóinak száma négyre. Ekkoriban már kétéves a tanfolyam. Sebész- és szülésmestereket, bábákat képez. Valamelyes önállósulásra utal, hogy 1817–18-tól intézeti jellegű (Institutum Medico-chirurgicum) kap a kar. De továbbra is a líceum része, s így főigazgatója az erdélyi római katolikus püspök. Az intézetet elnökként az erdélyi főorvos vezeti. A tanulmányi idő 1832-ben háromévesre emelkedik, úgyhogy a tanári kar bővítésre szorul. 1837-ben három rendes tanára és egy adjunktusa van az intézetnek, de közülük csak kettő orvosdoktor (Judenhoffer Mihály, Szóts József), kettő pedig sebész- és szülésmester (Bruszt Elek, Pfenningsdorf Adolf).¹² 1837. január 10-én három tanszékre hirdetnek versenyvizsgát, ami lényegében a tantárgyak átcsoportosítását is jelenti. 1838 augusztusára érkeznek meg a császári-királyi kinevezések, s október 5-én Kovács Miklós római katolikus püspök ünnepség keretében latin és magyar nyelvű beszéddel iktatja be a „teljesen és tökéletesen reorganizált” intézet három

10 Vö. Finály Henrik: *i.m.*

11 122. országos gyűlés. Szabó József [felszólalása]. Az 1869-dik évi április 20-dikára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. V. Pest 1870. 385–388.

12 Maizner János: *A kolozsvári Orvos-sebész Tanintézet történeti vázlata 1775–1872*. Kvár 1890.

régi és három új tanárát. A legidősebb, Judenhoffer Mihály magyarul válaszol.¹³ Ő a gyakorlati sebészet és szemészet tanára 1815 óta, Szóts József dr. a különös kór- és gyógytant adja elő, Bruszt Elek pedig az állatgyógyászatot (kiegészítő tárgyként pedig a törvénytudományi orvostant). Az új tanárok: dr. Székely Miklós (élettan, általános kór- és gyógytan, gyógyszeratan), dr. Szabó József (bonctan és szülészet), dr. Joó István (természet-, vegy- és nyövénytan). Az adjunktus továbbra is Pfenningsdorf Adolf sebész- és szülésmester, Szabó mellé beosztva. Ettől fogva 34 éven át Szabó professzor sorsa összefonódik az intézetével. Ennek történetét már megírta Maizner János, itt csak a Szabóra vonatkozó eseményeket emeljük ki.

Szabó József intézeti munkásságának első korszaka 1858-ig számítható. Az első évfolyamon az első szemeszterben adta elő a bonctant, a második évfolyamon második szemeszterben a szülészetet. Eleinte ez alig jelentett többet mint heti 2-2 óra elméleti előadást. Évfolyamonként tíz-tíz hallgatója volt. Mint későbbi tanártársa, Balogh Kálmán feljegyezi,¹⁴ ő kezdte el a bonctant gyakorlatban is tanítani, nehézségekbe ütközött a hullák beszerzése.

A forradalom idején – talán betegsége miatt is – távol marad az eseményektől. Egyetlen megnyilatkozása a kolozsvári egyetem felállítására tett javaslata: *Tudományos egyetem (univerzítás) Kolozsvár*tt.¹⁵ Rámutat, hogy Kolozsvárt három felekezet tart fenn főiskolát. Mindegyik akadémia akar lenni, de egyik színvonala sem kielégítő. A felekezetek „értelmesebbjeihez” szól, s javasolja, hogy a három tanintézetet egyesítve létesítsenek egyetemet: „mi nem akarunk három rossz főiskolát, hanem inkább egy jó univerzitást”. Így az államot sem terhelnék meg annyira. „Akkora területű és annyi népességű földnek, mint az egyé lett Magyarhon, egy univerzítás nem elég; kell annak kettő, sőt idővel három, négy is” – írja az unió kimondása után egy hónappal. Baj lehetett az Orvos-sebészeti Intézetben is a színvonallal, mert a „liceumi összes ifjúság” *Nyilatkozata*¹⁶ azt követelte, hogy csak olyanokat vegyenek fel a kurzusra, akik elvégezték a gimnáziumot, s ott első osztályú bizonyítványt kaptak.

Mínt hogy az eseményekben nem „kompromittálta” magát, 1850-ben Szabót Nagyszebenbe vitték a Hadi és Polgári Kormányzóság Közoktatásügyi Osztályára ideiglenes előadónak. Ő felelt a magyar tanügyért. Több magyar kollégium megmentése fűződik a nevéhez. Különösen sokat tett tanintézetéért, ahol tanszéki helyettese ekkoriban dr. Werzár György volt.

13 Erdély és Magyarország. Erdélyi Híradó 1838. okt. 8.

14 Balogh Kálmán: *i. m.*

15 Szabó József: *Tudományos egyetem (universitas) Kolozsvár*tt. Kolozsvári Híradó 1848. jún. 29.

16 *Nyilatkozat*. Erdélyi Híradó 1848. ápr. 6.

A Királyi Lyceum mint intézmény megszűnt, úgyhogy az orvosi intézetet teljesen önállósította, élére egy, a tanárok közül kiemelt igazgatót állított; elsőként Szóts József töltötte be e tisztséget. Másik kezdeményezése egy kolozsvári szülőintézet felállítása volt, kapcsolatban az ott működő Országos Karolina Kórházzal. Ezt 1851. május 1-jén maga Kovács Miklós püspök nyitotta meg. Ezután itt a hallgatók gyakorlatban is elsajátíthatták a szülészetet. Neki is köszönhető, hogy az orvostanárok fizetését 1851 márciusában 600-ról 900 forintra emelték. Az ő kezdeményezésére terjesztették ki a bonctan tanítási idejét 1851-52-től két szemeszterre (I. évfolyam). 1852 júniusában ért véget szebeni szolgálata. 1853 őszén Szabó elérte, hogy tanszékét szétválasszák. Ő az elméleti és gyakorlati szülészetet tartotta meg. A bonctant a törvényszéki orvostannal társítva meghirdették. 1854 augusztusában dr. Lenhossék József lett a tanára, Pfenningsdorf ezután csak a szülészetnek a (megváltozott elnevezés szerinti) tanársegéde.

1856-tól Szóts József betegeskedik, ismételten Szabó helyettesíti a tanintézet igazgatásában, utóbb belgyógyászati tanszékén és az Országos Karolina Kórház főorvosi állásában is, míg a szülészet gondja Pfenningsdorfra hárul. Szóts 1858 februárjában bekövetkező halálát követően Szabó kéri áthelyezését a belgyógyászati tanszékre. Miután a minisztérium ragaszkodik a pályázat kiírásához, meghirdetik az állást, hatan jelentkeznek; 1858 őszén Szabót nevezik ki. A következő ősztől szülészdoktor lesz dr. Maizner János. Szabó megkapja a kórházigazgatói kinevezést is, s a tanintézet ideiglenes vezetését. 1860-ban a tanintézet rendes igazgatója lesz, s mint kórházigazgatót 1860. szeptember 3-án császári és királyi tanácsosi címmel tüntetik ki.

Az Országos Karolina Kórház felállításáról 1811-ben hozott határozatot az erdélyi országgyűlés.¹⁷ Mivel I. Ferenc császár-király és felesége, Karolina Augusztia 1817-es kolozsvári látogatásakor a császárné felkereste és adománnyal támogatta az intézményt, ez 1820-ban – az udvar engedélyével – címébe iktatta Karolina nevét. Az 1820-as évektől a kórház az Óvárban, a Ferenc-rendi kolostorral szemben lévő egykori apácázárda épületében működik. Rendre hozzá csatolják a Mikes grófok két nyugatra eső szomszédos épületét. Mikor Szabó a kórház élére kerül, az eredeti saroképületben található a belgyógyászat két férfi és egy női kórteremmel, 24 ágygal. Ezeken kívül van az osztálynak egy tanársegédi szobája, melyben a segéd lakik, s az iratokat, kórlapokat tárolja, valamint egy vizsgálódolgozószobája, ahol a kurzust is tartják. Összesen öt helyiség.¹⁸ A Mikes-

17 Izsák Sámuel: *185 évvel ezelőtt alapították a kolozsvári Országos Karolina Kórházat*. Szabadság 1996. szept. 9.

18 Engel Rudolf: *A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Belgyógyászati Klinikájának és tanszékének története 1872–1930*. Szeged 1931.

házban volt a sebészet és a szemészet. Az utóbbi 1868-ban külön épületbe költözött. A Szülõintézet is a Mikes-házban indult be. Ugyanott helyezkedett el egy közel félszáz ágyas „bujasenyves” osztály, amit a belgyógyász igazgató irányított. Pataky Dániel erdélyi fõorvos 1862-es kimutatása szerint¹⁹ a Szabó József vezetése alá tartozó kórháznak a központi részleg mellett három intézete volt egy-egy „elsõ orvos” alá rendelve (Szemgyógyintézet, Szülõház, Tébolyda), s összesen 253 ágygal rendelkezett. Évi betegforgalma 638-ra rûgott, kezeltjeibõl 50 halt meg.

Már 1844 óta foglalkoztatta a Fõkormányshéket a kórház „kiépítése”. Tõbbször bizottságot is létesítettek megfelelõ telek kiválasztására. 1863-ban Szabó egy háromoldalas emlékiratot tett közzé *Hová építsük az országos új kórházat Kolozsvártt.*²⁰ címmel. A kiküldött bizottság két telket vélt alkalmasnak: a Kõkertet (ahova a századfordulón a klinikák épültek) és a Wesselényi-kertet (hova utóbb a tanítõnõképzõ, ma N. Bãlcescu Líceum tömbjét emelték). Ő egyiket sem ajánlja, számos negatívumukat sorolja fel. Velük szemben a Külsõ-Monostor utcai Teleki–Zeyk-házat és Malomárokra rûgó kertjét véli alkalmas helynek. Az építkezésekkel – tudjuk – még közel négy évtizedet kellett várni. Szabó csak annyit ért el, hogy az akkoriban Brandt József sebészprofesszor vezette Szemészeti Intézet részére kibérelték az ún. Engel-féle sarokházat, ahol 18 betegágyat biztosítottak.²¹ Az 1857 óta mûködõ elmeorvoslati részleg (a Majális utcai Bogdánfi-házban) 1863-ban megszûnik, kezeltjeit áthelyezik a Szebenben megnyíló országos tébolydába.

Az 1850-es évek végén Szabó József a város és környéke legkeresettebb orvosa. Rendre átveszi Barra Imre, majd Szõts József patientúráját, fõleg az arisztokráciát. Élethivatásának, fõ tevékenységének tartotta a gyógyítást. „E szakban Szabónak zsenialitás, rengeteg fiziológiai és gyakorlati emberismeret, igaz humanitás és legtisztább szívjósággal egyesült természetes egyenesség voltak jellegei; ahol veszélyt vagy valódi szenvedést látott, kész volt a segélyre, a kórt hamar megismerte, s egyszerű szerekkel vette elejét, de a képzelt betegségeknek és tettetésnek nem volt gyámolítója” – írta Jakab Elek.²² Minden válságos esethez õt hívták. Finály Henrik rámutat, hogy pályatársaival szemben is figyelmes volt: elõzetes beleegyezésüket kérte betegeik megvizsgálásához. Csak a türelmetlenkedõ vagy kuruzsláshoz folyamodó betegek mellett vesztette el néha híres önuralmát, s fakadt ki. Társadalmi tekintélyét bizonyítja, hogy már az

19 Pataky Dániel: *Erdélyország kórházainak rövid leírása. Erdély Nagyfejedelemség hivatali tisztviselõjének 1863-ik évrõl. Kvár 1863. 103–110.*

20 Emlékirat a kórház igazgató orvosától. Kolozsvártt, április 8-án, 1863.

21 Vö. Gaal György: *A kolozsvári egyetem orvosi karának épületei és építkezései.* Orvostudományi Értesítõ, 71(1998). 273–279.

22 A-a [Agricola = Jakab Elek]: *Dr. Szabó József.* Kolozsvári Közlöny 1872. febr. 21.

1850-es évek elején Kovács püspök őt nevezi ki a Szent Erzsébet Aggmenház igazgatójául. Vezetése idején készült el a Szentpéteri templom mellett máig álló pompás épületegyüttes.

A reformkor szellemének hatására szervezték meg a „magyar orvosok és természetvizsgálók” évente más-más városban sorra kerülő nagygyűléseiket. Ezek alkalmat adtak a személyes megismerkedésre, az új felfedezések ismertetésére és a tapasztalatcserére. Az 1841-ben tartott két pesti gyűlés után Besztercebánya és Temesvár szolgált színhelyül, az ötödik találkozót pedig 1844. szeptember 2–6. között Kolozsvárt tartották 324 résztvevővel. Ezen az Orvos-sebészi Szakosztály jegyzői tisztségét töltötte be Szabó, két alkalommal is részt vett a vitákban, s beválasztották az erdélyi „vízboncoló” bizottságba.²³ A forradalom után 15 évig szünetelnek a nagygyűlések, majd az 1863-as felújítást követően megszervezett tizedik találkozóra ismét Erdélyben kerül sor: 1864. augusztus 24. és szeptember 2. között Marosvásárhelyen. Elnökéül Haynald Lajos római katolikus püspököt választják, aki azonban nem tud részt venni. Helyette az egyik alelnök, gróf Teleki Domokos végzi a protokolláris teendőket, a másik, szakmabeli alelnök pedig a kolozsvári orvostanár, Szabó József. A vártemplomban tartott augusztus 27-i közgyűlésen emlékbeszédet mond a pesti egyetem gyakorlati orvostan professzora, Sauer Ignác (1801–1863) felett.²⁴ Nem kétséges, hogy Sauer nézeteként saját hitvallását is megfogalmazza: „Ma, barátaim, csak bebizonyított tényeket ismer el a medicina, nem hódol semmi ábrándnak és arra épített rendszernek, legyen annak neve allopatia vagy homeopátia, hidropátia vagy állati magnetizmus, átlátva, hogy a legcifrább miszticizmus sem ér többet, mint bármely ronda cigánynőnek otromba kuruzslása. A mai medicina egyet sem lép addig, míg az összes természettudományok segedelmével tisztába nem jött az az, ami az egészség zavart állapotát teszi, és csak azután keres ellene szert, amelyről ismét nem kérdezi, vajon allopatiai vagy homeopátiai elv szerint működik-e, hanem arról igyekszik meggyőződni: vajon a természettudományok elvei szerint kell-e szükségképpen azt a hatást tenni, »melyre szükségünk van«.”²⁵

23 *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Kolozsvárt tartott ötödik nagygyűlésének munkálatai. Kolozsvárt 1845.*

24 Szabó József: *Visszaemlékezés néhai Sauer Ignác tanárra. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1864. augusztus 24-től szeptember 2-ig Maros-Vásárhelyt tartott X. nagygyűlésének vázlatja és munkálatai.* Pest 1865. 172–176.

25 „Szabó József országos főorvos alelnök lépett szószékre emlékbeszédet tartandó Sauer Ignác egyetemi tanár felett. Kik a nagyérdemű főorvosnak a tágas egyházban elhangzó előadását figyelmükkel kísérhették, el voltak ragadtatva a népszerű beszédbe szőtt nagyszámú igazságok és tanulságok által.” *A X. nagygyűlés augusztus 27-én lefolyt első közgyűlése.* Napi Közlöny 3. sz. 1864. aug. 30. 14.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1872 szeptemberében Herkulesfürdőn tartott nagygyűlése alkalmából Rózsa József alelnök nem csak felidézte Csíkszeredai Szabó József emlékét,²⁶ hanem a munkálatokról kiadott kötet címképéül is az ő portréját választották.

Szabó tagja volt még 1847-től az 1860-as évekig a Magyar Természet-tudományi Társulatnak, továbbá a budapesti Orvosi Egyesületnek, valamint a bécsi Állat- és Növénytani Egyletnek. Ezekben nem sokat tevékenykedett. Annál inkább szívügyének vallotta az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalapítását és működtetését. Mint Mikó Imre orvosa, 1857-től részt vállalt a szervezőmunkában, az 1859-es alakuló közgyűlést előkészítő „szűkebb bizottság” egyik tagja (Brassaival, Nagy Péterrel és Finály Henrikkel együtt). E gyűlésen ellenőrként kerül be a választmányba. Mikor 1861-ben gróf Lázár Miklós lemond az alelnöki tisztségről, Szabó doktort választják helyébe. Így a hatvanas évek végén tartott közgyűlések jó részén – a fővárosban miniszterkedő Mikó Imre helyett – ő elnököl és mond megnyitóbeszédet. Ezekben ismételten hangsúlyozza, hogy „nemzeti létünk és szellemi haladásunk elválaszthatatlan”, tudomány és művészet nélkül nem tekintenek egyenrangú félnek a jelenkor civilizált népei.²⁷ Szintén rá hárult a – nyarat kivéve – havonta megtartott tudományos ülések többségének a levezetése.²⁸ Az EME 1872. augusztusi közgyűlésén Finály Henrik mondott méltó emlékbeszédet Szabó fölött, mely a legtöbb adatot tartalmazza életéről.²⁹

A kitartó orvoskodás, a sokoldalú munka maga után vonta Szabó anyagi jólétét. Az 1840-es években még a katolikusok plébánia melletti sarokházában lakott, az 1860-as évek folyamán már a Főtér és Belső-Torda utca sarkán (a mai egyetemi könyvesbolt helyén) álló saját házában. Bécsből hozott első felesége két lánnyal (Paulína 1835–1905 – Groisz Nándorné, utóbb Gyarmathy Miklósné; Kamilla – Sebestyén Mihályné) ajándékozta meg, majd 1845-ben elhunyt. Még abban az évben nőül vette Brennerberg Sámuel főkormányiszéki titkár Júlia lányát, aki két leányt (Claudine 1846–1892 – ifj. Groisz Gusztávné; Mária 1849–1904 – dr. Szóts Emilné) és egy fiút (Lajos 1851–1879) szült neki. Az utóbbi orvos lett, hamar elvitte a tüdővész. Lányos házuk lévén, a kolozsvári értelmiség rend-

26 Rózsa József: *Megemlékezés az elhunytakról. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1872. szeptember 16-tól szeptember 21-ig Herkules fürdőben tartott XVI. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai.* Bp. 1873. 109–111.

27 Az Erdélyi Múzeum-Egylet évi tudósítása 1866–1867. 4–8, 49–51; 1868. 3–6. – Szabó az 1867. februári, 1868. februári és az 1869. februári rendes közgyűléseket vezette elnöként.

28 Vö. Az Erdélyi Múzeum-Egylet évkönyvei. I–III. (1859–1865). A IV. kötettől nem közlik az ülések jegyzőkönyveit.

29 Finály Henrik: *i. m.*

szeresen eljár estélyeikre, itt gyakran vitattak meg politikai, társadalmi, tudományos kérdéseket. Lányai révén rokonságba került Szabó két vezető kolozsvári polgárcsaláddal, a jogász Groiszokkal és az orvos Szötsökkal. Pénzintézetek vezetőségébe, a katolikus egyházmegye tanácsába, a városi képviselőtestületbe választották. Mindenütt helytállt.

Mikor a Deák-pártnak második képviselőjelöltre volt szüksége gróf Mikó Imre mellé, akkor népszerűsége és feddhetetlensége miatt Szabóra esett a választás. És Szabó részt vett a kortesgyűléseken, kitűnő szónokként hatásos beszédeket mondott. Programbeszédében tíz pontban összegezi célkitűzéseit.³⁰ Az első bizonyára a pártprogramból adódnak. A hetediket érdemes idéznünk, mert szívügye volt: „Kívánom, hogy felsőbb tudományokból szakférjaink legyenek, minthogy ezek nélkül Európa civilizált népeivel soha versenyt nem futhatunk. Ennek folytán kívánok hazánk területén még egy második – ha lehetne, még egy harmadik – tudományegyetemet, univerzitást, de olyant, mely képes legyen a már meglévővel nemcsak versenyezni, hanem azt versenyzésre kényszeríteni is. Hogy ennek a második univerzitásnak székhelye Kolozsvár legyen, azt megkívánja Kolozsvárnak geográfiai helyzete, múltja s azok a nem megvetendő kellékek, melyekkel az univerzitás fölállítását lényegesen könnyítheti.” Szabó nekrológjai is kiemelik, hogy fáradhatatlan harcosa volt az egyetem létesítésének. Ebben az ügyben „egész csomagokra, mondhatni kötetekre terjednek azok a felfejtések, felvilágosítások, javaslatok, emlékiratok és figyelmeztetések, amelyekkel folytonosan ostromolta a közoktatási minisztert és hivatalnokait” – írja Finály emlékbeszédében.

És megválasztották Szabót: az 1699 szavazásra jogosultból 987-en Mikóra, 961-en Szabóra voksoltak. Az ellenpárt, a baloldal legtöbb szavazatot (721) szerzett jelöltje, báró Orbán Balázs csak a harmadik, nem befutó helyre került. Szabó súlyos betegsége ellenére vállalta az áldozatot: itthagya pácienseit, tanintézetét és kórházát családjával együtt Pestre költözött. Igaz, ott is tett ezekért. Utóbb „hallgató követnek” gúnyolták, mert nem szólalt fel elég gyakran.

Két és fél éves képviselőházi tevékenysége alatt Szabót az igazoló, valamint az egyetemi és középtanodai törvényjavaslatokat véleményező bizottságba választották be.³¹ Előterjesztette a kolozsvári Iparegylet folyamodványát az új ipartörvény tárgyában (1869. júl. 2.) és az EME kérvényét, melyben a múzeum számára országos segílyt szorgalmaz (1871. máj. 31.). 1870. február 28-án beszéd kíséretében a költségvetés tárgyában nyújtott

30 *Választási mozgalmak.* Kolozsvári Közlöny 1869. márc. 2., márc. 18.

31 *Az 1869-dik évi ápril 20-dikára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának jegyzőkönyve.* Pest 1869–1873. 41. ülés 426. sz., 132. ülés 1428. sz., 172. ülés 1910. sz., 352. ülés 3972. sz., 438. ülés 5260. sz.

be határozati javaslatot, ennek lényege, hogy a két erdélyi jogakadémia és az Orvos-sebészi Tanintézet oktatói ugyanolyan képzettséggel rendelkeznek, s ugyanolyan munkát végeznek, mint az egyetemi tanárok, ezért emeljék fel fizetésüket a 1050 Ft-ról 1500-ra. A fizetésemelésre 1871-től valóban sor került. Ugyancsak az 1870-es költségvetési vita során kétszer kért szót. Február 16-án arra mutat rá, hogy szét kell választani a katolikus egyház tanulmányi alapja és az állam vagyonát, mert már az előbbinek nincs államvallás jellege. Az állam egyformán kell hogy viszonyuljon minden felekezethez. A tanügyi költségvetés növelését helyesli: „Én részemről lefolyt életemnek hosszú számos éveire tekinthetek vissza. Éveimet részint külföldi, részint belföldi iskolákban töltöttem és láttam egyfelől nagy előmenetelt amott, hogy annál jobban láthassam a nagy hátramaradást itt.” Márpedig közoktatás nélkül nem érvényesülhet a tudomány hatalma.³² Február 26-i beszédében ahhoz a vitához szól hozzá, hogy szükség van-e a pesti egyetemen homeopátiái tanszékre. Elveti a homeopátiát, s leszögezi: „Az orvostudományban ma csak az a kérdés, mit látsz, mit foghatsz meg kezdeddel, mit mutathatsz ki, hogy tudsz minden lépésről számot adni; mert az áll: amit ma nem tudunk, az ránk nézve még nem létezik, nem mondom, hogy sohasem fog létezni, de ránk nézve az, mit nem tudunk, ma legalább nem létezik.”³³ Ezek a beszédek számos kérdéssel, felkiáltással, hasonlattal mindig megteszik a hatást. Zárójelben is jelzik a képviselők magatartását: derűtség, helyeslés, zajos nevetés stb.

Szolgálati időben, Pesten 1872. február 16-án du. 5 órakor Magyar utca 4. sz. alatti szállásán végez vele a „tüdőszélhűdés”. Másnap Perczel Béla üléselnök jelenti be a képviselőházban a halálesetet, röviden jellemzi munkásságát: „A boldogult tudománya, munkássága és emberszeretete által úgy kar-, mint kortársainak kivívta szeretetét és tiszteletét.”³⁴ A részvétet jegyzőkönyvileg megörökítik, s másnap részt vesznek a beszertelésen. Ott volt Pauler Ákos miniszter is s a pesti egyetem tanárainak jó része. Hétfőn érkezik a koporsó Kolozsvárra. A Széchenyi téren sorakozik fel a tanodák ifjúsága és a város vezetősége, értelmisége. Harangzúgástól kísérve a Főtéren át kanyarog a gyászmenet a Házsongárdi temetőig. Keserű Mózes címzetes püspök, a líceum egykori igazgatója végzi a gyászszertartást, a kolozsvári Dalkör énekel. Külön méltató beszéd nem hangzik el. De minden hírlap megemlékezik róla. „A közelebről felállítandó kolozsvári egyetem ügyében bizonyára senki sem fáradott többet, mint a boldogult” – írja a Kolozsvári

32 Idézet Szabó parlamenti beszédéből. Vö. a 11. jegyzettel.

33 Szabó József [beszéde]. Az 1869-dik évi ápril 20-dikára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Hatodik kötet. Pest 1870. 160.

34 438. ülés 5260. sz. (1872. febr. 17.) Az 1869-dik évi ápril 20-dikára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának jegyzőkönyve. IV. 272.

Közlöny tudósítója³⁵. Az Orvos-sebészi Intézet utolsó igazgatóját gyászolta benne; helyettese, Maizner János az intézet történetében Szabó sorsát a Mózeséhez hasonlítja: ő sem jutott el az ígért földjére, nem érhetette meg az egyetem felállítását.³⁶

După studii la Viena, Paris și Berlin în 1838 doctorul Szabó József a devenit profesor de anatomie și obstetrică la Institutul Medico-Chirurgical din Cluj. În 1858 trece la catedra de medicină internă și devine directorul institutului precum și al Spitalului Carolina din Cluj. Este cel mai căutat medic din oraș. Joacă rol în înființarea Societății Muzeului Ardelean și în 1861 este ales vicepreședinte. În 1869 este ales ca deputat în parlamentul Ungariei. Luptă pentru înființarea universității din Cluj (1872).

Following medical studies in Vienna, Paris and Berlin Szabó becomes professor of anatomy and obstetrics at the Medical-Surgical Institute from Kolozsvár/Cluj. In 1858 he is transferred to the Internal Medicine Department. At the same time he is appointed director of the Institute and head of the Carolina Hospital. At that time he is the most popular physician of the town. Then he takes part in the founding of the Transylvanian Museum Society, in 1861 he is elected vice-president. In 1869 he is elected member of the Hungarian Parliament. There he activates for the founding of the Kolozsvár University (1872).

GAAL GYÖRGY

35 Vö. a Kelet, Kolozsvári Közlöny, Magyar Polgár 1872. febr. 18.–febr. 21. közti beszámolóival a halálról és temetésről.

36 Maizner János: *i. m.* 50. – Vö. Gaal György: *Csíkszeredai Szabó József élete a gyógyítás és közművelődés szolgálatában*. Szabadság 2001. márc. 24.